

радићу до амнезије”. Исте године, Мирку Ковачу захваљује на исправкама у вези са романом *Људи с четири њрста* и пише, у духу говора њиховог завичаја:

Роман почиње тамо где си казао, садашњим Другим делом, а места у њему / другом и после трећем делу / биће доста да се све што је лепо, односно значајно за роман, инкорпорира. На то сам водио рачуна, пишући, такорећи, изнова Други део. Видећеш, и хоћу то да видиш. Чак сам и сигнализирао места где ће се уклопити оно из ранијих страна, како би се, ипак, видела генеза тога света. Монтажа, дакле! Твоја идеја, твој термин!

Поврх различитих система, ставова, настојања, стилских обележја и тенденција епистоларних аутора који су обележили 20. век у српској књижевности и које *Српска епистоларна антологија 20. века* интегрише у једну драгоцену целину-синестезију живота, резултат приређивачког рада Радована Поповића је, између осталог, књига која представља „српски епистоларни роман, у фрагментима, од почетка до краја века, а писали су га писци различитих естетских и етичких опредељења, али често сасвим искрено, без остатка”.

Симонида ЛОНЧАР

ЕСТЕТИКА ЕСТЕТИКЕ ПУТОПИСНЕ РЕПОРТАЖЕ

Жаклина Дувњак Радић, *Естетика њујойисне рејорџаже*, Културни центар Војводине „Милош Црњански”, Нови Сад 2021

Након књиге *Аутобиографија, фикција и ја* (2011), која се бави проблемом фикционалности аутобиографске прозе, Жаклина Дувњак Радић написала је обимну студију посвећену путописној репортажи у међуратном периоду српске књижевности, жанру „на међи” фикционалног и фактографског, што говори о доследности ауторкиног истраживачког подухвата да, једноставно говорећи, допринесе стварању целовите слике о утицају књижевности на живот и живота на књижевност.

Естетика њујойисне рејорџаже (2021), како јој и сам назив каже, уводи у простор изучавања (не?) књижевног, новинарског жанра у којем се, сасвим неуобичајено, јавља естетика – незаобилазан елемент уметничког. Резултат настанка ове књиге је докторска дисертација „Естетика новинарске путописне репортаже у међуратној српској књижевности”, одбрањена 2018. на Филозофском факултету у Новом Саду, под менторством Владимира Гвоздена. Преиначењем наслова – изостављањем временске одреднице, односно епохе којом се студија бави, претендује се

на изналагање општих законитости које новинарску путописну репортажу убрајају у жанрове којима је уметничко иманентно.

Поставља се питање: како пронаћи толико елемената уметничког у репортажи да би се о томе написала обимна студија каква је докторска дисертација? Ауторка даје одговор посредно, одабиром грађе – „најли-терарнијим примерима новинске репортаже” из раздобља између два светска рата, тзв. периода међуратне српске књижевности. У књизи на-илазимо на најзначајнија имена српске авангарде – Милоша Црњанског, Растка Петровића, Станислава Винавера, који се у овој књизи јављају у улози репортера (намерно је употребљен израз „јављати у улози”, како би се истакла танушност границе између фикционалног и фактографског у овом жанру).

Жаклина Дувњак Радић својом књигом деконструира уврежено мишљење о путописној репортажи као информативном жанру који у себи не садржи литерарне преференције, дајући одговор на пет кључних питања: „Шта је новинарски путопис?”; „Какав је однос фактографског и фикционалног у њему?”; „На који начин новинарски путопис добија естетску вредност?”; „Каква је позиција новинарске репортаже између два рата?”; „Која је функција овог жанра?”; која представљају средиште сваког од пет поглавља, не узимајући у обзир уводну реч и закључак. „Овај минорни жанр” који је у међуратном периоду „достигао свој зенит” ауторка је сагледала, како сама каже, не само формално-стилски и структурално-лингвистички већ и методом историзма, односно анализирањем текстова у друштвено-историјском контексту епохе која је била сва у знаку хаоса кланице Првог светског рата. Осим принципа историчности, ваља истаћи и принцип дијалектичке анализе, као борбе супротности литерарног и новинарског, која гради нов квалитет – жанр путописне репортаже, благо српске међуратне књижевности истекло из пера најзначајнијих наших међуратних стваралаца.

У уводном делу студије одређује се предмет проучавања; ауторка полази од макроплана дефинишући новинарски позив, упорно прона-лазећи у њему књижевноуметничке елементе, али јасно разграничава-јући позив писца и новинара, синтезу проналазећи у оном делу „жур-налистичког еснафа”, (овде се на конкретном примеру уочава ауторкин дијалектички поступак) који омогућава ширење књижевног поља тако што новинарску путописну репортажу подвргава својеврсном процесу литераризације. Ова динамична студија не пописује елементе окамење-не форме, не бави се жанровима-експонатима књижевне историје (иако је у студији коришћен принцип историчности) већ предочава „процес литераризације”, те тако, сама по себи садржи естетске елементе јер је, хотимично или нехотично, усвојила виталистички принцип који је при-сутан у Винавровој експресионистичкој поезици.

Тако долазимо до средишњег дела ове студије под називом „Естетика, етика и политика новинарског путописа” која обрађује економско-политички контекст који се огледа у тенденциозној функцији путописне репортаже. Самим описивањем непознатих крајева и локалитета новинарска путописна репортажа учествује у оснаживању идеје јединства младе државе. Потом се анализира новинарски путопис из визуре интердисциплинарне области имагологије, посредством које се закључује да су путописне репортаже наших писаца међуратног периода биле махом европоцентричне (нпр. репортажа Растка Петровића о Либији). Следеће питање обрађено у овом поглављу тиче се ауторкиног добро познатог терена истраживања односа фикционалног у фактографском, који се огледа, да парафразирамо, у путопишчевом селективном давању важности догађајима којима креира нову стварност, што поново „утапкава” пут ка естетском; Растко Петровић

запажа и осећа боје и облике [...], Црњански својом песничком имагинацијом осећа природу и историјске грађевине, Винавер типове и карактере, идеје и визије, док бивши војник, Станислав Краков, често примећује војне ствари.

Овако упрошћена слика разрађује се даље у поглављу „Процеси естетизације путописне репортаже”, у којој се, компаративном методом, путописна репортажа сваког од писаца-репортера анализира и сагледава у контексту појединачне поетике писца, али и општих духовних авангардних струјања.

Код Црњанског ауторка уочава „двојство поетичког израза” које се огледа у повременом „склизнућу” у информативно-репортерски дискурс, док код Растка Петровића не наилази на такав вид амбиваленције – његове репортаже су „доминација духовности”. Станислав Винавер у репортажама у први план износи сопствене идеје поткрепљене бергсоновским виталистичким поимањем света које се приближавају „дневничко-мемоарској прози или путописном роману” са „експресионистичким поступком креирања визија”. Жаклина Дувњак Радић примећује неоромантизам Драинчевих путописних репортажа – „побуну против света” и истицање сопственог ја (у књизи је ова карактеристика Драинчевог писања названа егоизмом), али и „субверзивну критику друштва.” Григорије Божовић, такође, у делима баштини романтизам, али не Драинчев лирски већ онај ратничко-епски, оличен у струји чија је водећа фигура био Вук Стефановић Караџић. Драгиша Васић, пишући репортаже о нашем југу, дотиче традицију српског реализма. Краков пише мање литерарно, а више „референцијално”, што јесте карактеристика жанра репортаже, у новинарском смислу те речи.

Естетичком путописне репортаже Жаклина Дувњак Радић трасира пут проучавању рубног жанра какав је путописна репортажа,

уочавајући у њему присуство естетског и тиме, баш као и писци-репортери пре ње, доприноси ширењу књижевног поља. Кроз полемику са релевантном књижевно-теоријским литературом и адекватном употребом методолошких поставки, Жаклина Дувњак Радић на јасан, логичан и прецизан начин разграђује и анализира конститутивне елементе овог жанра.

Научница закључује да је кључан доказ естетског у путописној репортажи „изражена субјективност”, те ћемо, како доликује, текст закључити цитатом за који ми мислимо да је суштина ове студије, односно ауторкиних увида:

Црњански је у свом објашњењу „Суматре” парафразирао Аристотелову мисао: „Кад смо будни имамо сви исти свет, а кад сањамо сваки свој!” Читање новинарских путописа прворазредних писаца међуратног периода у српској књижевности изгледа управо тако: у већини случајева то није упознавање света који су они посматрали путујући у улози репортера већ сањарење њиховим идеалистичким очима о том свету, понекад обележено њиховим чежњама и уметничким заносима, понекад у знаку великих претензија. Њихова субјективност и лични став први је и основни покретач новог и аутентичног естетског поимања света и времена.

Треба и додати да *Естетика путописне репортаже*, колико доприноси науци о књижевности толико и шири хоризонте поимања књижевно-теоријске литературе увидима који се не могу узети само као последица адекватне обраде теоријске литературе, а могу се ишчитати из посебне динамике предочавања чињеница и приказивањем „драме” процеса литераризације, односно естетизације путописне репортаже, оличене у сукобу између литерарних и журналистичких елемената који синтезу налазе управо у жанру којем је студија посвећена.

Мр Емилија ПОПОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
emilijapopovic996@gmail.com

ПЛОВИДБА КОНЗАРХИЈСКИМ ХОЛОГРАФОМ

Томислав Османли, *Брод. Конзархија*, Агора, Зрењанин – Нови Сад 2022

Дистопијски замишљен роман Томислава Османлија (1956, Битољ), *Брод. Конзархија*, настаје 2016. године, те шест година касније његов превод са македонског језика потписује Сашо Огненовски. Да роман пројектује једну другачију, футуристичку стварност социо-економске